

Agnieszka Zaniewska

orcid.org/0000-0003-2713-7958

Uniwersytet w Białymstoku

Poradnictwo Ligi Kobiet na łamach „Naszej Pracy”¹

Słowa kluczowe: Liga Kobiet, organizacja kobieca, system komunistyczny, poradnictwo

Streszczenie

Liga Kobiet działająca w okresie Polski Ludowej wśród celów działalności wskazywała pomoc kobietom w rozwiązywaniu ich problemów życia codziennego. W sposób charakterystyczny uwidaczniało się to w okresie działalności organizacji pod nazwą Społeczno-Obywatelska Liga Kobiet. Od lat 50. Liga Kobiet coraz większą uwagę poświęcała umacnianiu pozycji partii komunistycznej, nadal jednak organizowano poradnictwo dla kobiet. To właśnie po zakończeniu sześcioletniego planu gospodarczego nastąpił rozkwit poradnictwa prowadzonego pod szyldem Ligi Kobiet. Działalność organizacji kobiecej w późniejszym okresie, tj. pod nazwą Liga Kobiet Polskich również uwzględniała niesienie pomocy kobietom i ich rodzinom. W każdym z tych okresów poradnictwo przybierało charakterystyczne formy odzwierciedlające ówczesne problemy i potrzeby kobiet w Polsce Ludowej. W niniejszym artykule przedstawiono specyfikę poradnictwa prowadzonego przez organizację kobiecą w poszczególnych etapach jej rozwoju.

Uwagi wstępne

Największa organizacja kobieca okresu Polski Ludowej od początku swego istnienia, tj. od 1945 r., deklarowała chęć niesienia pomocy wszyst-

---

¹ Artykuł przygotowany w ramach realizacji projektu badawczego Narodowego Centrum Nauki pt. „Liga Kobiet w terenie. Działalność organizacji i realia jej funkcjonowania na szczeblu regionalnym i lokalnym w rzeczywistości Polski Ludowej (1945–1989)”, nr 2017/25/B/ HS3/02015.

kim kobietom oraz wsparcie władzy ludowej². Oba aspekty działalności przenikały się wzajemnie i oddziaływały na siebie, bowiem prowadzenie poradnictwa przez Ligę Kobiet uzależnione było od sytuacji życiowej kobiet i ich rodzin, którą ukierunkowywała m.in. realizowana w kraju polityka gospodarcza i socjalna.

Jak podaje *Słownik języka polskiego*, słowo „poradnictwo” należy rozumieć w dwojaki sposób, tj. jako zorganizowaną formę udzielania porad w jakimś zakresie; ale też jako działalność poradni³. Oba znaczenia odzwierciedlały się w działaniach Ligi Kobiet. Jak zauważyła w swoich badaniach Małgorzata Dajnowicz, działalność poradnicza stanowiła istotny aspekt aktywności Ligi Kobiet w terenie⁴. Liga Kobiet organizowała poradnictwo skierowane głównie do kobiet w sposób pośredni i bezpośredni. Na łamach „Naszej Pracy” organizacja udzielała porad z różnych dziedzin, zaczynając od porad dotyczących organizowania kół Ligi Kobiet i prowadzenia spotkań, czyli wewnętrznych instrukcji organizacyjnych, poprzez edukację kobiet z zakresu zdrowia i higieny, prowadzenia gospodarstwa domowego oraz bieżących wydarzeń politycznych. Doraźną formą poradnictwa Ligi Kobiet było prowadzenie szeregu poradni prawnospołecznych i rodzinnych na terenie kraju, o których rozpisywano się na kartach biuletynu.

Celem artykułu jest wskazanie głównych form i rodzajów poradnictwa prowadzonego przez organizację kobiecą w wybranych okresach jej rozwoju, które uwidaczniały się na łamach „Naszej Pracy”. W niniejszym artykule postaram się również odpowiedzieć na pytanie, czego dotyczyły porady w czasie funkcjonowania organizacji pod poszczególnymi nazwami: Społeczno-Obywatelska Liga Kobiet, Liga Kobiet i Liga Kobiet Polskich.

Bazę źródłową artykułu stanowi wskazany w tytule biuletyn „Nasza Praca”, pismo poddawane w ostatnim czasie wielokrotnej analizie w ra-

² H. Sekuła-Kwaśniewicz, „Meandry ruchu kobiecego w czasach PRL”, *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Politologica*, 2013, nr 10, 66.

³ [hasło:] poradnictwo [online] [dostęp: 1.06.2021]. Dostępne w World Wide Web: <<https://sjp.pwn.pl/sjp/poradnictwo;2505191.html>>.

⁴ M. Dajnowicz, „Liga Kobiet w okręgu łódzkim w latach 1945–1981. Główne obszary działalności organizacji”, *Dzieje Najnowsze*, 2019, nr 51, 80–81.

mach badań nad Ligą Kobiet⁵. „Nasza Praca” to wewnętrzne czasopismo organizacji kobiecej przeznaczone początkowo wyłącznie dla członkiń Ligi Kobiet. Ukazywało od marca 1947 r. do końca PRL ze zmienną częstotliwością i wielkością nakładu⁶. Z dwutygodnika stawało się mie-

⁵ Zob. m.in. M. Dajnowicz, „«Walka o pokój» w wypowiedziach propagandowych publikowanych na łamach «Naszej Pracy» – biuletynie Ligi Kobiet (1947–1953)” [w:] E. Maj et al. (red.), *Bezpieczeństwo Europy – bezpieczeństwo Polski*, t. 5: *Metamorfozy bezpieczeństwa. Teraźniejszość i przeszłość*, (Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2017), 409–421; eadem, „Działalność Społeczno-Obywatelskiej Ligi Kobiet w świetle «Naszej Pracy» (1947–1949)” [w:] M. Dajnowicz, A. Miodowski (red.), *Polityka i politycy w prasie XX i XXI wieku*, (Białystok: Wydawnictwo Humanica, 2016), 295–307; eadem, „Liga kobiet w terenie. Kierunki działalności organizacji na przykładzie struktur białostockich w latach 1966–1981”, *Niepodległość i Pamięć*, 2018, t. 25, nr 2, 161–182; eadem, „Program działalności organizacyjno-propagandowej Ligi Kobiet na podstawie wytycznych Krajowych Zjazdów Ligi Kobiet” [w:] M. Dajnowicz, A. Miodowski (red.), *Ruchy kobiece na ziemiach polskich w XIX i XX wieku. Stan badań i perspektywy*, (Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2020), 261–275; A. Miodowski, „Działalność zagranicznych ruchów kobiecych w świetle publikacji «Naszej Pracy» – organu prasowego Społeczno-Obywatelskiej Ligi Kobiet (1947–1949)”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobietych*, 2020, nr 1(8), 140–157; idem, „Rozwój dolnośląskich i zachodniopomorskich struktur Społeczno-Obywatelskiej Ligi Kobiet w latach 1947–1949 w świetle publikacji «Naszej Pracy» z lat 1947–1949” [w:] M. Dajnowicz, A. Miodowski (red.), *Polityka i politycy w prasie XX i XXI wieku. Polityka w prasie kobiecej*, (Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2019), 167–183; M. Bauchrowicz-Tocka, „Działalność Ligi Kobiet Polskich w okręgach katowickim i krakowskim w świetle publikacji «Naszej Pracy» (1982–1989)” [w:] M. Dajnowicz, A. Miodowski (red.), *Ruchy kobiece...*, 321–340; A. Drozdowska, „O działalności Ligi Kobiet w okręgu białostockim (w świetle «Naszej Pracy»)” [w:] M. Dajnowicz, A. Miodowski (red.), *Polityka i politycy w prasie XX i XXI wieku. Polityka...*, 185–204; eadem, „Liderki Ligi Kobiet Polskich wobec wyborów w latach 80. w świetle «Naszej Pracy»”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobietych*, 2020, nr 1(8), 194–209; eadem, „Działalność Ligi Kobiet w północno-wschodniej części Polski Ludowej w latach 1975–1989 w świetle «Naszej Pracy»”, *Niepodległość i Pamięć*, 2019, nr 2(66), 183–211; A. Zaniewska, „Liga Kobiet w okręgu białostockim w latach 1956–1975. Kierunki i efekty działalności” [w:] M. Dajnowicz, A. Miodowski (red.), *Ruchy kobiece...*, 297–319.

⁶ Według informacji zawartych na stronie Biblioteki Narodowej w Warszawie „Nasza Praca: miesięcznik Zarządu Głównego Społeczno-Obywatelskiej Ligi Kobiet” w latach 1947–1949 wychodził jako miesięcznik, w latach 1950–1951 jako dwutygodnik, a od 1952 do 1956 r. znowu jako miesięcznik. Pismo zmieniło podtytuł w 1957 r. Od tego czasu ukazywało się jako „Nasza Praca: biuletyn informacyjny Zarządu Głównego Ligi Kobiet”. W latach 1957–1958 wychodziło nieregularnie, a od 1959 do 1990 r. jako miesięcznik. Jednak od 1960 r. pojawiło się z podtytułem: „biuletyn organizacyjny Ligi Kobiet”. W 1965 r. skrócono podtytuł do „biuletyn organizacyjny”, a w 1967 r. do „biuletyn”. Od 1979 r. pismo ukazywało się jako „dwumiesięcznik Zarządu Głównego Ligi Kobiet”, a od 1981 r. z podtytułem „miesięcznik Ligi Kobiet”. Katalog Bibliotek BUW [online] [dostęp: 30.08.2018]. Dostępny

sięcznikiem, a nawet dwumiesięcznikiem. Od 1982 r. przekształcono je w miesięcznik, ale już ogólnodostępny, skierowany do wszystkich kobiet w Polsce. Pierwsze numery pisma miały nakład 15 tys. egzemplarzy, a na początku lat 50. wydawano je w nakładzie ok. 25 tys. egzemplarzy. Nie była to jednak stała tendencja wzrostowa liczby drukowanych egzemplarzy, bowiem w 1953 r. nakład wahał się od 10 tys. do 40 tys. egzemplarzy. W styczniu 1955 r. nakład wynosił 100 tys. i stale rósł, by w ostatnim kwartale osiągnąć 160 tys. egzemplarzy. W kolejnych latach nakład zmniejszał się i w październiku 1965 r. wyniósł 3 tys. egzemplarzy. Nie we wszystkich numerach pojawiała się informacja o nakładzie danego numeru. W numerach z lat 70. informacja na temat nakładu praktycznie nie występowała. Natomiast w latach 80. nakład osiągał średnio 16 500 egzemplarzy, a ostatniego numeru z 1989 r. wynosił już tylko 12 tys.⁷

Ze względu na swój instruktażowy charakter struktura „Naszej Pracy” uwzględniała stałe rubryki poświęcone omówieniu bieżącej działalności organizacji w kraju oraz aktywności międzynarodowego ruchu kobiecego za granicą, ze szczególnym uwzględnieniem terenu Europy Wschodniej i Związku Radzieckiego. Ponadto istotnymi zagadnieniami były wytyczne dla członkiń Ligi Kobiet w sprawie pracy w terenie oraz upowszechnianie kierunków działalności Ligi Kobiet zaakceptowanych przez Zarząd Główny Ligi Kobiet. Po zmianie nazwy organizacji na Ligę Kobiet Polskich i rozszerzeniu grupy odbiorczyń pisma od 1982 r. pojawiły się również nowe działy, tj.: Z życia rodziny, Kobieta w świecie, Kultura i oświata, Poznajemy prawo, Komitet Gospodarstwa Domowego radzi, zawierające więcej ogólnych informacji, które miały zainteresować kobiety niezrzeszone w Lidze Kobiet. Ponadto przez cały okres wydawniczy „Naszej Pracy” na łamach periodyku znajdowały się porady i informacje na temat działalności pomocowej prowadzonej przez Ligę Kobiet na terenie całej Polski Ludowej⁸.

---

w World Wide Web: <<https://bit.ly/2OKBTXs>>; zob. A. Drozdowska, „O działalności Ligi Kobiet...”, 187.

⁷ A. Drozdowska, „O działalności Ligi Kobiet...”, 187–188.

⁸ Ibidem, 188; M. Dajnowicz, „«Walka o pokój»...”, 411.

Rozwinięcie

Pierwszy okres poradnictwa Społeczno-Obywatelskiej Ligi Kobiet przypadł na lata tuż po wojnie. W czasie ukazania się pierwszego numeru „Naszej Pracy” minęło zaledwie ok. 1,5 roku od powołania Zarządu Głównego Społeczno-Obywatelskiej Ligi Kobiet. Był to czas tworzenia struktur terenowych i rozszerzania jej idei wśród kobiet. Na łamach biuletynu przeważają porady instruktażowe dla działaczek w terenie. Publikowano zasady tworzenia kół Ligi Kobiet, powoływania zarządów oraz sekcji tematycznych angażujących członkinie w konkretne działania⁹. W dziale zatytułowanym Sprawy organizacyjne zwracano uwagę m.in. na konieczność zaznajomienia członkiń z podstawami prawnymi funkcjonowania organizacji w kraju¹⁰. W systemie poradnictwa Społeczno-Obywatelskiej Ligi Kobiet należy wskazać również bezpośrednie formy pomocy kobietom, jakimi były m.in. poradnie prawne, izby dworcowe czy świetlice terenowe. Te ostatnie placówki stanowiły jednak bardziej pomoc wychowawczą dla kobiet uczestniczących w spotkaniach¹¹. Placówki te również miały skonkretyzowane zasady działania wśród kobiet w terenie¹².

Według wytycznych tworzenia poradni prawnych powinna ona posiadać poczekalnię i odrębny pokój. Na zewnątrz budynku należało wywiesić tablicę informacyjną „Społeczno-Obywatelska Liga Kobiet. Poradnia prawna” oraz rozpowszechnić jej istnienie w lokalnej prasie.

⁹ E. Orłowska, „Pracujemy w kole. O kołach terenowych słów kilka”, *Nasza Praca*, 1947, nr 2, 19–21; H.E. Kurkowska, „Prowadzimy zebranie”, *Nasza Praca*, 1947, nr 2, 21–24; D. Nadgórska, „Walne zebranie koła”, *Nasza Praca*, 1947, nr 2, 25–26; H. Kurkowska, „W Kołach Ligi. Wygłaszamy pogadankę”, *Nasza Praca*, 1947, nr 3–4, 27–29; „Jak organizować kursy prelegentek”, *Nasza Praca*, 1947, nr 10, 26–27.

¹⁰ D. Nadgórska, „Jeszcze raz przeczytajmy okólniki”, *Nasza Praca*, 1947, nr 1, 23–25; „Sprawy organizacyjne z wydziału zagranicznego. Z wydziału kulturalno-oświatowego”, *Nasza Praca*, 1947, nr 5, 30–32; „Sprawy organizacyjne”, *Nasza Praca*, 1947, nr 6, 26–29; O. Tomaszewska, „Z wydziału organizacyjnego. Regulamin Koła”, *Nasza Praca*, 1947, nr 7–9, 55–56; „Regulamin Koła”, *Nasza Praca*, 1947, nr 7–9, 56–62.

¹¹ Pierwszy kurs prowadzenia świetlic terenowych został zorganizowany przez ZG SOLK w styczniu 1948 r. Kurs ukończyło 48 kobiet wydelegowanych przez zarządy wojewódzkie SOLK. Z. Sobierajska, „Kurs świetlicowy”, *Nasza Praca*, 1948, nr 1, 30; A. Daszewska, „Liga Kobiet przy pracy. Na kursie świetlicowym Ligi Kobiet”, *Nasza Praca*, 1948, nr 2–3, 25–26; „O świetlicach”, *Nasza Praca*, 1948, nr 5–6, 40–41.

¹² „Wytyczne dla pracy świetlic Ligi Kobiet”, *Nasza Praca*, 1948, nr 10–11, 29–33.

W placówce przynajmniej raz w tygodniu miał pełnić dyżur prawnik lub adwokat, a udzielane przez niego porady prawne dla członkiń organizacji były bezpłatne¹³. Do końca 1947 r. SOLK nie prowadziła samodzielnie poradni prawnych czy społecznych. Współdziałała w tym celu z wojewódzkim Wydziałem Opieki Społecznej, Robotniczym Towarzystwem Przyjaciół Dzieci (RTPD)¹⁴, Polskim Czerwonym Krzyżem (PCK), ośrodkiem zdrowia i Samopomocą Chłopską. Dzięki współpracy ww. instytucji petenci mogli uzyskać porady w zakresie zdrowotnym, socjalnym i prawnym¹⁵. Według sprawozdań za listopad i grudzień 1947 r. w województwie białostockim dominowały porady z zakresu prawa (nie wskazywano konkretnych przykładów), pisanie bezpłatnych podań, ale także m.in. zorganizowania opieki nad dzieckiem, uzyskania emerytury, porady lekarskiej, skierowania do lekarzy, zapomogi pieniężnej¹⁶. Działalność poradni nie była jednak promowana w pierwszych numerach biuletynu. Formą poradnictwa upowszechnianego w pierwszych latach

¹³ Archiwum Akt Nowych (dalej: AAN), Społeczno-Obywatelska Liga Kobiet (dalej: SOLK), sygn. 888, Wytyczne o organizacji poradni prawnej przy Społeczno-Obywatelskiej Lidze Kobiet, k. 26; ibidem, Poradnie prawne, k. 31.

¹⁴ Współpraca SOLK z Robotniczym Towarzystwem Przyjaciół Dzieci w województwie białostockim została nawiązana dopiero w 1947 r. 13 maja 1949 r. w wyniku połączenia się Robotniczego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci i Chłopskiego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci (ChTPD) powstało Towarzystwo Przyjaciół Dzieci (TPD). Zob. K. Jaworska, „Działalność Towarzystwa Przyjaciół Dzieci w Legnicy w czasach PRL”, *Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy*, 2015, nr 17, 8; A. Kołakowski, „Robotnicze Towarzystwo Przyjaciół Dzieci / Towarzystwo Przyjaciół Dzieci jako elementy ateizacji polityki komunistycznego państwa” [w:] E. Gorloff, R. Grzybowski, A. Kołakowski (red.), *Edukacja w warunkach zniewolenia i autonomii (1945–2009)*, (Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls, 2010), 172; B. Tracewski, *Przyjaciele dzieci: 75 lat społecznej służby Towarzystwa Przyjaciół Dzieci*, (Warszawa: Zarząd Główny TPD, 1997), 26; A. Stasiewicz, „Działalność Społeczno-Obywatelskiej Ligi Kobiet w latach 1945–1948 na Białostocczyźnie w świetle dokumentów PPR” [w:] E. Chabros, A. Klarman (red.), *Kobiety na zakręcie 1933–1989*, (Wrocław: Instytut Pamięci Narodowej, 2014), 52–76, 61–62.

¹⁵ APB, KW PPR w Białymstoku, sygn. 299, Sprawozdanie z działalności wydziału Opieki Społecznej przy Zarządzie Wojewódzkim SOLK w Białymstoku za grudzień 1947 r., k. 26; A. Stasiewicz, „Działalność Społeczno-Obywatelskiej...”, 69.

¹⁶ APB, KW PPR w Białymstoku, sygn. 299, Sprawozdanie z działalności wydziału Opieki Społecznej przy Zarządzie Wojewódzkim Ligi Kobiet w Białymstoku za listopad 1947 r., k. 23; ibidem, Sprawozdanie z działalności wydziału Opieki Społecznej przy Zarządzie Wojewódzkim Ligi Kobiet w Białymstoku za grudzień 1947 r., k. 26

istnienia Społeczno-Obywatelskiej Ligi Kobiet były izby dworcowe matki i dziecka.

Wzorcową izbę dworcową prowadzona była przez SOLK w Łodzi, już bowiem w 1947 r. na łamach biuletynu „Nasza Praca” pojawił się artykuł wskazujący ją jako przykład godny naśladowania¹⁷. W izbach dworcowych matki i dziecka oraz w świetlicach terenowych członkinie SOLK prowadziły stałe dyżury, podczas których opiekowały się dziećmi oraz udzielały ich matkom różnego rodzaju porad prawnych czy zdrowotnych. Na łamach „Naszej Pracy” zamieszczano konkretne wytyczne, w jaki sposób należy prowadzić izbę dworcową, tj. ile działaczek ma pracować po ile godzin, jak wypełniać sprawozdania, a też jak powinno wyglądać wyposażenie takiej placówki. Podobnie jak w przypadku poradni prawnej, miała być wywieszona tabliczka „Do Izby Dworcowej Matki i Dziecka”. Wytyczne prowadzenia izby dworcowej były bardzo konkretne:

Izbę dworcową można urządzić już w jednym pokoju, choć pożądane są trzy. W pierwszym pokoju będziemy udzielać informacji, rad i wskazówek, tutaj ma się odbywać posiłek. W drugim – będą spędzały czas na zabawie dzieci pod kierownictwem opiekunki. Trzeci pokój przeznaczymy dla dzieci chorych, którym natychmiast trzeba udzielić pomocy w porozumieniu z Polskim Czerwonym Krzyżem. Izba powinna być zaopatrzona przynajmniej w dwa stoły, kilka krzeseł, zamkniętą szafę, w kilka prycz do spania, kilka higienicznych łóżeczek dla dzieci, maszynkę do grzania mleka, herbaty lub kawy, w butelki ze smoczkiem dla niemowląt, kubeczki, garnki, w wanienkę do kąpeli. Jeżeli to możliwe postarajmy się o zabawki dla dzieci, kolorowe ołówki, kartki do rysowania, plastelinę. Musimy zaopatrzyć izbę matki i dziecka w ręczniki, ścierki, fartuchy, najpotrzebniejszą bieliznę, a więc prześcieradła, koce, pieluszki, bieliznę dziecięcą, ceratki, ręczniki kąpielowe, środki dezynfekcyjne¹⁸.

Ponadto dalej wymieniano również wyposażenie biurowe niezbędne do prowadzenia izby dworcowej:

¹⁷ „Liga Kobiet przy pracy. Województwo łódzkie. Izba dworcową w Łodzi”, *Nasza Praca*, 1947, nr 5, 28.

¹⁸ I. Czech, „Do izby dworcowej matki i dziecka”, *Nasza Praca*, 1947, nr 1, 10–11.

W kancelarii izby musi być: informator, zawierający adresy wszystkich instytucji działających na danym terenie, skorowidz instytucji opiekuńczych, do których skierujemy w razie potrzeby matkę i dziecko, skierowanie firmowe Społeczno-Obywatelskiej Ligi Kobiet (patrz załącznik 1), stempel (załącznik 2), datownik (załącznik 3), książka ewidencyjna podróżujących (zał. 4), książka inwentarzowa (5), kartoteka (6 i 7), opaska dla opiekunki (8). ... papier, atrament, obsadki i ołówki, bibuła, gumka, linijka, poduszka z tuszem do stempli, bruliony, teczki, pudełko do kartotek dopełniają urządzenia naszej kancelarii. Personel winien składać się z sześciu osób, pracujących na trzy zmiany. Po dwie osoby będą pełnić dyżury przez 8 godzin. Jedna będzie informatorką, która wychodzi na dworzec z nadejściem każdego pociągu, udziela informacji, zapisuje podróże w izbie, druga opiekuje się pozostawionymi dziećmi. ... Do obowiązków pracownic, zatrudnionych w izbie matki i dziecka należy: po przybyciu podróżujących i poznaniu ich potrzeb udzielić informacji i w sposób jak najbardziej wyczerpujący i dokładny; jeśli kobieta ma sprawy do załatwienia w mieście zaopiekować się dzieckiem: dać skierowanie na druk (jeśli zajdzie taka potrzeba) do: domu noclegowego, stołówki, pogotowia opiekuńczego, pomocy sanitarnej, Polskiego Czerwonego Krzyża itp. Personel izby musi odnosić się do przybyłych matek i dzieci serdecznie i troskliwie, musi mieć dużo cierpliwości, łagodności, wyrozumienia i dużo inicjatywy w udzielaniu wskazówek ...¹⁹.

Tak szczegółowy opis artykułów biurowych i pomocy dydaktycznych, w jakie miały być wyposażone placówki matki i dziecka, oraz opis obowiązków pracownic, wskazywać może na niskie kompetencje kobiet tam pracujących. Ponadto należy zaznaczyć, że w 1947 r. podkreślano na łamach biuletynu, że takie izby matki i dziecka powinny istnieć na wszystkich dworcach kolejowych, by pomóc podróżującym kobietom. Natomiast w 1949 r. pisano już, że izby dworcowe miały zostać utrzymane wyłącznie na dużych stacjach, na których miesięczna frekwencja była wyższa niż 400 osób. Etatowy personel izby w składzie sześćoosobowym utrzymywany był tylko na stacjach, w których miesięczna frekwencja przekraczała 1000 osób, w pozostałych przypadkach zatrudnione do prowadzenia izby miały być tylko cztery osoby²⁰.

¹⁹ Ibidem, 11–14.

²⁰ „Kurs opieki społecznej”, *Nasza Praca*, 1949, nr 3–4, 47.

Drugi etap funkcjonowania organizacji kobiecej pod nazwą Liga Kobiet ze względu na lata, w jakich funkcjonowała organizacja kobieca, tj. 1949–1982, charakteryzował się zróżnicowaniem tematycznym prowadzonego poradnictwa. W początkowych latach 50. w związku z koniecznością zrealizowania założeń planu sześcioletniego nastąpiła wzmożona aktywizacja zawodowa kobiet. Zarząd Główny Ligi Kobiet wśród celów stawianych przed organizacją na pierwszym miejscu stawiał propagandę ideologiczną wśród społeczeństwa, mającą na celu promowanie pracy kobiet w zawodach wykonywanych dotąd wyłącznie przez mężczyzn, popularyzowanie przodownic społecznych i współzawodnictwa. Dopiero jako ósmy punkt (na 10) wskazywał czuwanie nad rozwiązywaniem bolączek kobiet, zwłaszcza w kierunku coraz lepszej opieki nad matką i dzieckiem oraz rozbudowy instytucji ułatwiających kobiecie prowadzenie gospodarstwa domowego²¹.

Z analizy materiału źródłowego wynika, że prawdziwy masowy rozwój poradnictwa Ligi Kobiet nastąpił po zakończeniu planu sześcioletniego i w latach 60., kiedy za cel stawiano powstanie poradni prawno-społecznych przy każdym Zarządzie Powiatowym Ligi Kobiet²². Rozwój ten motywowany był zapotrzebowaniem ze strony kobiet zwolnionych z pracy. Organizacja kobieca starała się wówczas wpłynąć na poprawę ich sytuacji życiowej i zachęcała do doszkalania się na kursach zawodowych, przekwalifikowania się i podejmowania pracy na pół etatu czy w spółdzielniach chałupniczych²³. Jednocześnie jednak prowadzono kampanię propagandową o wynaturzeniu kobiet z ich „właściwej/naturalnej roli” gospodyni domowej, żony i matki.

Na początku lat 60. wskazywano istotny fakt w działalności poradniczej Ligi Kobiet: „300 poradni zarejestrowanych u nas nie oznacza 300 dobrze, prawidłowo działających placówek”²⁴. To spostrzeżenie jest ważne również przy analizie działalności organizacji kobiecej z dzisiejszej

²¹ Według kolejności celów aktywności organizacji kobiecej punkt 9 dotyczył mobilizacji do walki o pokój, a punkt 10 podejmowania i organizowania czynów społecznych z okazji Dnia Kobiet. Zob. „Sprawozdanie z Plenum. Rezolucja”, *Nasza Praca*, 1950, nr 3, 37–38.

²² M. Aszkenazy, „Jedno z podstawowych zadań organizacyjnych – to pomoc kobiecie i jej rodzinie”, *Nasza Praca*, 1960, nr 1, 11–12.

²³ M. Dajnowicz, „Program działalności organizacyjno-propagandowej...”, 265–266.

²⁴ M. Aszkenazy, „Jedno z podstawowych zadań organizacyjnych...”, 11.

perspektywy. Podawane często informacje sprawozdawcze na temat liczby udzielonych porad przez osoby pracujące w poradniach prawno-społecznych budzić mogą podziw. Dla przykładu w 1960 r. w Łodzi udzielono 2456 porad społeczno-prawnych i 1648 porad prawnych, w poradni w Olecku (wskazywanej jako najlepiej działającej w woj. białostockim) w latach 1957–1961 udzielono 50 porad prawnych i 290 indywidualnych porad lekarskich, zorganizowano 40 wyjazdów ekip lekarskich do wsi i PGR; w Bielsku Podlaskim (1960–1961) udzielono 40 porad prawnych i 90 z zakresu świadomego macierzyństwa. Poradnia w Łomży skoncentrowała się na podnoszeniu kwalifikacji zawodowych kobiet (Technikum Ekonomiczne dla kobiet pracujących)²⁵. W 1966 r. w ramach 342 poradni prawno-społecznych udzielono łącznie 68 tys. porad z różnego zakresu²⁶. W samym województwie białostockim udzielono wówczas 2099 porad²⁷. Jednak skala tej pomocy traci przy przyjęciu założenia, że poradnie prawno-społeczne funkcjonowały średnio 1–2 razy w tygodniu przez kilka godzin. Oznacza to bowiem, że we wspomnianym województwie białostockim istniejące 18 poradni prawno-społecznych udzieliło średnio 1–3 porady tygodniowo. Należy pamiętać jednak, że nie oznacza to, iż wszystkie poradnie cieszyły się takim samym zainteresowaniem. Ponadto liczba udzielanych porad nie oznacza również liczby osób, jakie zwróciły się o pomoc. Możliwa bowiem jest hipoteza, że jedna osoba mogła uzyskać poradę np. zarówno dotyczącą spraw alimentacyjnych, rozwodowych, jak i pomoc w znalezieniu zatrudnienia. W analizowanym źródle brak jest bowiem wyszczególnienia czy udzielane porady oznaczają liczę interesantów zgłaszających się do poradni prowadzonych przez Ligę Kobiet.

W latach 60., do momentu podjęcia współpracy Ligi Kobiet z kołami gospodyń wiejskich i nadania ogólnokrajowego kierunku współdziałania kobiet bez względu na miejsce zamieszkania i zatrudnienia, Liga Kobiet organizowała również pomoc kobietom wiejskim. „Poradnia dla kobiet wiejskich to jedna z bardzo ważnych form pomocy kobiet z miasta

²⁵ Z. Roszczyk, „Inicjatywa godna naśladowania”, *Nasza Praca*, 1961, nr 5, 16–19; A. Drozdowska, „O działalności Ligi Kobiet...”, 202.

²⁶ M. Aszkenazy, „Szukamy nowych form pomocy rodzinie”, *Nasza Praca*, 1967, nr 7, 19–23.

²⁷ J. Matoszko, „Białostockie poradnie prawno-społeczne”, *Nasza Praca*, 1967, nr 7, 24.

i sojuszu kobiet miejskich z kobietami wiejskimi”²⁸. Prowadzone przez organizację poradnie prawno-społeczne uwzględniać miały możliwości komunikacyjne kobiet wiejskich, więc ekipy lekarzy, prawników i psychologów wyjeżdżały na wieś, gdzie udzielano nie tylko indywidualnych porad. Prowadzono tam również prelekcje, które zwiększały świadomość prawną i zdrowotną kobiet wiejskich. Ponadto w działalności powiatowych poradni Ligi Kobiet uwzględniano możliwość przyjazdu kobiet wiejskich do miasta w dni targowe i uzyskanie wówczas stosownej porady²⁹. Ponadto zgodnie z uchwałą IV Krajowego Zjazdu Ligi Kobiet poradnie prawno-społeczne, prócz wypełniania funkcji punktu doraźnej pomocy, miały być ośrodkami popularyzacji prawa, kultury współżycia w rodzinie, wiedzy pedagogicznej, kultury współżycia w społeczeństwie.

W ramach działalności poradni w okresie rozwoju organizacji kobiecej pod nazwą Liga Kobiet wyróżnić można również pojawienie się poradni rodzinnych. W latach 60. wskazywano, że ich celem było wspieranie kobiet w wypełnianiu ich roli matki i wychowywaniu młodego pokolenia. Dzięki współpracy z Komitetem Gospodarstwa Domowego poradnie miały pomóc w wyborze szkoły dla dzieci. Ponadto placówki te miały wspomagać szerzenie oświaty sanitarnej i idei świadomego macierzyństwa. Jednak zaznaczano, że: „nie należy silić się na zastępowanie ośrodków Towarzystwa Świadomego Macierzyństwa i jego poradni. Naszym zadaniem jest kierowanie tam kobiet, doprowadzenie ich do świadomości potrzeby konsultacji z lekarzami w sprawach życia seksualnego, pouczanie o higienie życia osobistego”³⁰. Poradnia rodzinna wykonywała pracę w dwóch formach, tj. udzielaniu porad indywidualnych oraz przeprowadzaniu zróżnicowanych tematycznie prelekcji dla zbiorowej grupy odbiorczyń³¹. W regulaminie poradni rodzinnych opublikowanym w 1989 r. jako główny cel wskazywano:

²⁸ Ibidem, 15.

²⁹ I. Franciszkiewicz, „Działalność poradni LK na rzecz kobiet wiejskich”, *Nasza Praca*, 1960, nr 1, 17–20.

³⁰ M. Aszkenazy, „Jedno z podstawowych zadań organizacyjnych...”, 14.

³¹ Ibidem.

poradnie rodzinne LKP są specjalistycznymi placówkami LKP w zakresie profilaktyki, diagnozy, poradnictwa i terapii specjalistycznej w sprawach właściwego funkcjonowania rodziny, a zwłaszcza przewyciężania kryzysów i zapobiegania jej rozpadowi³².

Cel ten miał być realizowany przede wszystkim poprzez prowadzenie poradni przedmałżeńskich i wspieranie partnerskiego modelu rodziny³³.

Innym rodzajem poradni była utworzona w 1967 r. z inicjatywy Zarządu Wojewódzkiego Ligi Kobiet w Białymstoku Poradnia Społeczno-Wychowawcza, „która uzupełnić miała dotychczasową lukę w zakresie poradnictwa pedagogiczno-psychologicznego. ... Nowo utworzona poradnia miała zająć się całokształtem problemu wychowania rozpatrywanym w aspekcie pedagogicznym, medycznym, psychologicznym i prawniczym”³⁴. Ten rodzaj poradnictwa również miał nieść pomoc kobietom w wychowaniu dzieci, zwłaszcza z rodzin patologicznych i dysfunkcyjnych.

Mnogość poradni tworzonych przez Ligę Kobiet stanowiła przyczyne do opublikowania w 1973 r. na łamach biuletynu „Nasza Praca” regulaminu i zasad działania poradni prawno-społecznych istniejących na terenie PRL³⁵. Zgodnie z zawartymi informacjami celem poradni prawno-społecznej było:

szerzenie kultury współżycia w rodzinie i społeczeństwie, kultury prawnej, psychologiczno-pedagogicznej, zdrowotnej i wiedzy o gospodarstwie domowym. W szczególności poradnie rozwijają działalność w kierunku umacniania i ochrony rodziny np. poprzez szeroką pracę oświatowo-wychowawczą oraz niesienie doraźnej pomocy prawnej i społecznej w realizacji przysługujących obywatelom praw...³⁶.

³² „Regulamin Poradni Rodzinnych Ligi Kobiet Polskich”, *Nasza Praca*, 1989, nr 6, 17.

³³ Ibidem, 17–20.

³⁴ J. Szafraniec, „Dwuletnia działalność poradni społeczno-wychowawczej”, *Nasza Praca*, 1969, nr 9, 30.

³⁵ A. Drozdowska, „O działalności Ligi Kobiet...”, 203.

³⁶ „Regulamin poradni prawno-społecznej Ligi Kobiet”, *Nasza Praca*, 1973, nr 9, 5–7.

Cele poradni prawno-społecznych wyznaczone w regulaminie były realizowane również przed opublikowaniem tych zasad. Ponadto przypomniano członkiniom organizacji, że porady udzielane są bezpłatnie, a placówki działać mają dwa razy w tygodniu, a minimum raz w tygodniu, i pod stałym nadzorem zarządów Ligi Kobiet³⁷.

Od początku lat 70. coraz większą uwagę poświęcano poradnictwu w zakresie praktycznego i stylowego urządzania mieszkań. W 1975 r. Liga Kobiet koncentrowała się głównie na promowaniu osiągnięć gospodarczych PRL i roli kobiet w budowie Polski Ludowej³⁸. Już pierwsze numery pisma z 1975 r. wskazują konieczność dalszego zaangażowania społeczeństwa, zwłaszcza kobiet, w tworzenie nowoczesnych gospodarstw domowych oraz kształtowanie charakteru dzieci i młodzieży. Pomagać temu winien Komitet Gospodarstwa Domowego za pośrednictwem ośrodków gospodarstwa domowego³⁹. Jeden z pierwszych takich ośrodków powstał w Białymstoku w 1957 r. Należy zaznaczyć, że do 1975 r. istniało w całej Polsce tylko 15 takich ośrodków⁴⁰. Poradnie prowadzone pod szyldem ośrodków gospodarstwa domowego koncentrowały się na pomocy kobietom w ekonomicznym prowadzeniu gospodarstwa domowego z wykorzystaniem nowoczesnych sprzętów. Działalność ta obejmowała głównie prowadzenie kursów gospodarstwa domowego, pokazy przetwórstwa spożywczego i upowszechnianie zasad zdrowego żywienia⁴¹.

Warto zwrócić uwagę również na to, że rozwój poradnictwa w ramach działalności Ligi Kobiet odzwierciedlał jednocześnie ambicje li-

³⁷ „Zasady działania poradni prawno-społecznej Ligi Kobiet”, *Nasza Praca*, 1973, nr 9, 8–10.

³⁸ M. Dajnowicz, „Program działalności organizacyjno-propagandowej...”, 267–268.

³⁹ Ogólnokrajowy Komitet Gospodarstwa Domowego został powołany uchwałą prezydium Zarządu Głównego Ligi Kobiet z dnia 8 grudnia 1956 r., jednak faktyczną działalność rozpoczął w 1957 r. Zob. „30 lat Komitetu Gospodarstwa Domowego”, *Nasza Praca*, 1988, nr 2, 1.

⁴⁰ „Organizacja działalności oświatowej w zakresie gospodarstwa domowego. Ośrodki gospodarstwa domowego”, *Nasza Praca*, 1960, nr 11, 37; A. Zdybel, „Placówki Gospodarstwa Domowego Ligi Kobiet”, *Nasza Praca*, 1975, nr 3, 11–17.; A. Drozdowska, „O działalności Ligi Kobiet...”, 192–193.

⁴¹ G. Trzaskowska, „Oczekiwania komunistycznych władz wobec kobiet. Działalność Ligi Kobiet na Dolnym Śląsku w latach 1950–1960”, *Wrocławskie Studia Erazmiańskie*, 2015, R. IX, 581–582.

derek i możliwości członkiń organizacji. One to powoływały specjalne kierunkowe sekcje, np. Sekcję Kobiet Prawników, która istniała przy Zarządzie Głównym Ligi Kobiet od 1959 r. Jej celem była realizacja dążeń LK w zakresie rozwijania wśród kobiet wiedzy o prawie i kultury prawnej. W latach 80. wśród kierunków działania sekcji wskazywano: „udział w procesie tworzenia nowego prawa i działanie na rzecz doskonalenia praktyki jego stosowania; podnoszenie świadomości i kształtowanie kultury prawnej społeczeństwa oraz wpajanie szacunku dla prawa; działalność wewnątrzorganizacyjna; działalność międzynarodowa w ramach Międzynarodowej Federacji Kobiet Zawodów Prawniczych”⁴². Przewodniczącą sekcji była wówczas wybrana Janina Polony – emerytowana sędzia Sądu Najwyższego⁴³.

W maju 1982 r. powołano również Sekcję Lekarek Ligi Kobiet Polskich. Celem tej grupy było przede wszystkim:

stworzenie kobietom- lekarkom możliwości spotkań i dyskusji nad problemami interesującymi je, ...; zwalczanie wszelkich pozostałości nierównoprawnego z mężczyznami traktowania kobiet lekarek w środowisku pracy; przedstawianie zarządom LKP oceny warunków pracy i życia kobiet zatrudnionych w służbie zdrowia i występowania o obronę ich interesów; dążenie do skupienia wokół Sekcji jak największego grona lekarek, które swoją wiedzą i doświadczeniem nieść będą pomoc organizacji w wypełnianiu jej zadań statutowych i realizacji programu na rzecz kobiet i wśród kobiet; wspieranie działalności i pomoc kobietom – lekarkom zrzeszonym w Międzynarodowym Stowarzyszeniu Medycznym Kobiet⁴⁴.

Jak wynika z powyższych celów, Sekcja Lekarek miała być bardziej ukierunkowana na potrzeby własnego środowiska, choć zaznaczano również wspieranie organizacji kobiecej w pracy na rzecz wszystkich kobiet. Lekarki zrzeszone w sekcji, podobnie jak prawniczki, miały za zadanie

⁴² „Uchwała V Krajowej Konferencji Sekcji Kobiet Prawników Ligi Kobiet Polskich”, *Nasza Praca*, 1983, nr 2, 46–48.

⁴³ „Zarząd Sekcji Kobiet Prawników Ligi Kobiet Polskich wybrany na V Konferencji Krajowej w dn. 28.X.1982 r.”, *Nasza Praca*, 1983, nr 2, 49.

⁴⁴ „Powołanie Sekcji Lekarek Ligi Kobiet Polskich. Uchwała”, *Nasza Praca*, 1982, nr 2, 16.

m.in. opiniować projekty aktów prawnych oraz popularyzować wiedzę z zakresu ochrony zdrowia⁴⁵. Po sześciu latach od powołania Sekcji Lekarek, w maju 1988 r., zorganizowana została I Krajowa Konferencja Sekcji Lekarek, podczas której wyznaczono kierunki działania do 1992 r.⁴⁶ W tym samym roku redakcja miesięcznika „Nasza Praca” poinformowała również o wyborze prof. Izabeli Płanety-Małeckiej na stanowisko ministra zdrowia i opieki społecznej⁴⁷.

Działalność poradnicza Ligi Kobiet w latach 80. stanowiła kontynuację dotychczasowych kierunków. W burzliwym okresie lat 80. podkreślano zasługi organizacji w pracy na rzecz poprawy sytuacji kobiet oraz jej zaangażowanie w prace opiniodawcze dotyczące m.in. prawa rodzinnego⁴⁸. Powrót organizacji kobiecej do zakładów pracy na nowo wzmocnił instruktażowy charakter pisma. Jednak utworzone zakładowe koła Ligi Kobiet prowadzić miały działalność pomocniczą polegającą nie tylko na obronie praw kobiet w miejscu pracy, ale także na minimalizowaniu problemów rodzinnych⁴⁹. Ponadto Liga Kobiet w latach 80. prowadziła coraz szerszą edukację prawną i zdrowotną za pośrednictwem artykułów zamieszczanych na łamach „Naszej Pracy”. W dziale Informujemy, radzimy, pomagamy czy KGD radzi czytelniczki zyskiwały wiedzę nie tylko na temat aktualnych przepisów prawnych, zasad higieny i opieki zdrowotnej czy estetycznego i nowoczesnego sposobu urządzania mieszkań oraz ekonomicznego żywienia rodziny, ale także roli, jaką odgrywały w tym zakresie liderki Ligi Kobiet⁵⁰.

---

⁴⁵ „Regulamin Sekcji Lekarek Ligi Kobiet Polskich”, *Nasza Praca*, 1982, nr 2, 17.

⁴⁶ M. Olszewska, „I Krajowa Konferencja Sekcji Lekarek Ligi Kobiet Polskich”, *Nasza Praca*, 1988, nr 9, 9–13.

⁴⁷ „Profesor Izabela Płaneta-Małecka ministrem Zdrowia i Opieki Społecznej”, *Nasza Praca*, 1988, nr 11, 1.

⁴⁸ M. Dajnowicz, „Program działalności organizacyjno-propagandowej...”, 268.

⁴⁹ „Podstawowe kierunki i program działania LKP na terenie zakładów pracy”, *Nasza Praca*, 1982, nr 2, 11–14.

⁵⁰ Np.: W. Stojanowska, „Liga Kobiet w sprawie ustawy o warunkach przerywania ciąży”, *Nasza Praca*, 1981, nr 10, 22–25; E. Gorajewska-Mieciek, „Zasiłki i urlopy wychowawcze”, *Nasza Praca*, 1981, nr 10, 35–37.

Uwagi końcowe

Podsumowując, należy stwierdzić, że działalność poradnicza Ligi Kobiet prowadzona w systemie komunistycznym, mimo narzucanego przez władze kierunku polityki w kraju, uwzględniała potrzeby kobiet. Liga Kobiet tak dostosowywała działalność poradniczą, by zwalczać realne trudności i problemy, z jakimi zwracały się do poradni kobiety. Działalność poradni prawnospołecznych była na tyle istotna, że dzięki możliwości występowania organizacji kobiecej w procesach sądowych tylko w 1988 r. Liga Kobiet Polskich występowała w nich 1220 razy⁵¹.

W pierwszym okresie działalności LK poradnictwo koncentrowało się na udzielaniu pomocy kobietom w znalezieniu zatrudnienia, uzyskaniu alimentów, zwalczaniu analfabetyzmu i alkoholizmu. Główną placówką, w jakiej udzielano wielokierunkowej pomocy, były izby dworcowe matki i dziecka. Jednak to porady prawne stanowiły trzon poradnictwa w Lidze Kobiet. W latach 60. głównym celem działalności poradni było niesienie pomocy w wychowaniu dzieci i młodzieży, rozpowszechnianie idei świadomego macierzyństwa, pomoc gospodyni domowej, współpraca kobiet miejskich z kobietami wiejskimi. Od początku lat 70. coraz większą uwagę poświęcano poradnictwu w zakresie praktycznego i stylowego urządzania mieszkań. W latach 80. w wyniku powrotu Ligi Kobiet do zakładów pracy poradnictwo koncentrowało się wokół prawa pracy kobiet, świadczeń alimentacyjnych, świadomego macierzyństwa i partnerskiego związku małżeńskiego oraz racjonalnego i ekonomicznego żywienia rodziny. Wszystkie powyższe kierunki pomocy udzielanej przez organizację kobiecą stanowiły niejako odpowiedź na problemy ówczesnych kobiet.

⁵¹ Dane te miały zostać sporządzone na podstawie informacji przesłanych do Zarządu Głównego LKP przez 39 (na 49) zarządów wojewódzkich LKP w kraju. „Realizacja uprawnień Ligi Kobiet Polskich do udziału w postępowaniu sądowym”, *Nasza Praca*, 1989, nr 5, 13.